

לאשמועינן.

מהו דתימא שעה לפתילות נמי לא חזיא, שאסור גם לעשות פתילה משעה.

קא משמע לך, בזה ששינינו "מכאן ואילך פסול שמנים", שאינו אסור השימוש בשעווה אלא בתורת שמן, אבל מותר לעשות ממנה פתילה⁽³⁾.

אמר רמי בר אבין: עטרנא, עיטרן — הוא פסולתא דזיפתא. שלאחר שיוצא מן העץ הזפת יוצאת ממנו זיבת פסולת הצלולה כשמן.

שעוה — היא פסולתא דדובשא. הפסולת הנשארת מהדבש [והיינו הדונג, שבתוכו הדבש].

כא-א והוינן בה: הא דאמר רמי בר אבין — למאי נפקא מינה? הא כולם מכירים את הזפת והשעוה.

ומשינינן: למקח וממכר, שהמוכר לחברו שעוה יכול לתת לו פסולתא דדובשא בלי לתקנה.

תנו רבנן: כל אלו המינים שאמרו במשנה — אין מדליקין בהן נר בשבת.

אבל, עושין מהן מדורה [כיון שהאש גדולה — כל אחד מבעיר את השני] — בין להתחמם כנגדה, בין להשתמש לאורה של המדורה בשבת.

ומותר לעשות כן בין אם עושה את המדורה על גבי קרקע, בין על גבי כירה [גירסת הרי"ף: על גבי מנורה].

ולא אסרו חכמים אלא לעשות מהן פתילה לנר בלבד.

שינינו במשנה: ולא בשמן קיק.

והוינן בה: מאי שמן קיק?

אמר שמואל: שאילתינהו לכל נחותי ימא, שאלתי ליורדי הים — מהו שמן קיק?

ואמרו לי: עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו [בירושלמי, תני רבי ישמעאל: "ואת הקאת" זה הקיק. יפה עינים]. ומשמנו של העוף הזה אין מדליקים נר שבת.

רב יצחק בריה דרב יהודה אמר: שמן קיק הוא משחא דקאזא, שמן העשוי מגרעיני צמר גפן [כותנה].

ריש לקיש אמר: כעין אותו קיקיון דיונה הנביא.

אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי, אני ראיתי את קיקיון דיונה. ולצלוליבא [מין אילן סרקן] דמי. ומדפשקי — רבי, והוא גדל בביצות המים. ועל פום חנותא מרלן יתיה, ומדלים אותו על פתחי החנויות כדי שיעשה צל ויעשה ריח טוב. ומפריצידוהי מהגרעינים שלו, עבדי משחא שמן. ובענפיהו ניהון כל בריחי דמערבא, כל החולים שבמערבא נחים בצילו.

דבריהם. והקהילות יעקב מבאר את שיטתם של בני נרבונא שכל האיסור של עשיית פתילות משעוה הוא גזירת חכמים שמא ישתמש בשעוה

3. ראה בתוספות שהביאו דעת בני נרבונא שיותר להשתמש בנר שעוה להדלקה, רק באופן שמערכ בו גם שמן, והתוספות חלקו על

אמר רבה: פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מה היה טעמם בגזירה זו?

מפני שהאור מסכסכת בהן, היינו שאין האש קבועה במקום אחד אלא היא קופצת.

פירוש אחר: שאינה אחוזה בפתילה עצמה אלא מסביבה, ומתוך כך חששו חכמים שמא תכבה, וידליקנה.

שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן נר של שבת — מה היה טעמם בגזירה זו?

מפני ששמנים אלו אין נמשכים אחר הפתילה, ומתוך כך יש לחוש שמא יבוא להטות את הנר בשבת [וחייב משום מבעיר] (4) (5).

בעא מיניה אביי מרבה: אותם שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת — מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא הראוי להדלקה, שעל ידי הוספת השמן הם נמשכים אחר הפתילה, וידליק בהם נר שבת? וצדדי הספק: מו גזרינן דילמא כיון שיהיה מותר להדליק בהם על ידי הוספת שמן, זימנא אחרינא אתי לאדלוקי כשהם בעיניהו, מבלי שיוסיף בתוכם שמן, ולכן יש סברא לגזור שבכל אופן לא ידליק

בשמנים אלו.

או לא גזרו בזה רבנן, ומותרים בהדלקה באופן שמוסיף שמן.

אמר ליה: אין מדליקין בהן כלל.

מאי טעמא? לפי שגזרו חכמים שאין מדליקין בהן כמות שהן, גזרו גם לאסור אפילו כשנתן בהם שמן הראוי להדלקה, שמא ידליקם כמות שהן.

איתיביה מברייטא, דקתני: בריך דבר מהסוג שמדליקין בו, על גבי דבר שאין מדליקין בו, ועשאו לפתילה אחת — אין מדליקין בו נר של שבת.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא, בביתו של רבן גמליאל, היו כורכין פתילה על גבי אגוז ומדליקין. ואע"פ שאגוז אינו ראוי לפתילה [וכדתנן לקמן כו ב כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן].

קתני מיהת בברייטא, בדברי רבן שמעון בן גמליאל, שאם כרך פתילה על גבי אגוז — מדליקין! ושמע מינה דכל שמערב מין הכשר להדלקה עם שאינו כשר להדלקה מותר להדליק בו, ואת אמרת אין מדליקין?

אמר ליה: אדמותבת לי על דברי מדברי

הוא שמא יטה, ולכן אפילו תשמיש קל נאסר. והנתיב חיים חולק עליו וסובר שלא חוששים בתשמיש קל שמא יטה.

5. הרמ"א (רסד, א) הביא דעת י"א, שאם הדליק נר אחד מדברים המותרים ושאר הנרות הדליק מנרות אסורים, מותר להשתמש לאורו, וסיים הרמ"א, שלצורך שבת יש להקל.

כשמן, ולכן שכשמערב פתילה העשויה משעוה בשמן כשר להדלקה לא גזרו בזה חכמים, שהרי זו גזירה לגזירה.

4. אם עבר והדליק בדברים האסורים בהדלקה, פסק הרמ"א (רפד) שאסור להשתמש לאורו. ונחלקו האחרונים האם האיסור הוא אפילו על תשמיש קל, דעת המגן אברהם שהחשש

רבן שמעון בן גמליאל — סייעינהו מדברי תנא קמא, דאמר: כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו, אין מדליקין בו.

ומשנינן: הא לא קשיא. כי מ"מעשה רב" היא הקושיה. שהיות ורבן שמעון בן גמליאל העיד שכך נהגו לעשות בבית רבן גמליאל — משמע שהלכה היא. [ועיין רש"י לקמן קכו ב ד"ה מעשה רב]. ולכן העדיף להקשות עליו מדברי רשב"ג מאשר לסייע לו מדברי תנא קמא.

מכל מקום, קשיא על רבה שאסר, מדברי רבן שמעון בן גמליאל. כי מאי לאו, שהיו משתמשים באגוז כדי להדליק בו.

ומשנינן: לא להדלקה היה נצרך האגוז, אלא להקפות, כדי להעמיד את הפתילה כדי שתצוף על השמן, ולכך שרי.

ופרכינן: אי להקפות היו משתמשים באגוז — מאי טעמא דתנא קמא דאסר?

ומשנינן: כולה ברייתא — דברי רבן שמעון בן גמליאל היא. וברייתא חסורי מיחסרא. והכי קתני:

כרך דבר שמדליקין בו בשבת על גבי דבר שאין מדליקין בו — אין מדליקין בו.

במה דברים אמורים: שכרך בו כדי

להדליק. אבל אם כרכו כדי להקפות מותר. שרבן שמעון בן גמליאל אומר: של בית אבא היו כורכים פתילה על גבי אגוז כדי להקפות.

ומקשינן: איני, ומי סברת דלהוסיף שמן על מין שאין מדליקין בו אסור?

והאמר רב ברונא אמר רב: חלב מהותך — נמס [ועיין ר"ן אם הפירוש מבושל או שלא נקרש] וקרבי דגים שנמוחו — אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא, ומדליק בהם.

ושמע מינה שמועילה הוספת שמן בדבר שאין מדליקין בו.

ומתריצין: הני, חלב מהותך וקרבי דגים — מימשכי, מושכים הם את השמן וראויים להדלקה בעינייהו, כמות שהן.

והני, שאמרו במשנה שאסור להדליק בהם — לא מימשכי בעינייהו, ואינם ראויים כמות שהן.

ואלו השניים דממשכי, ראוי היה שיהיה מותר להדליק בהם כמות שהן אף ללא הוספה.

וגזרו רבנן על חלב מהותך שלא ידליק בו, משום חלב שאינו מהותך, לפי שכשאינו מהותך אינו נמשך אחר הפתילה.

הוא רק אם הנר דולק באותו החדר. והוכיח המשנה ברורה מכך שהגר"א מדמה דין זה לנר חנוכה שהשמש מתיר להשתמש לאור הנרות, מוכח שגם דעת הגר"א כהאליהו רבה שהרי בחנוכה השמש עומד ממש על הנרות, וגם בשבת זהו אופן היחיד שהתירו.

והאחרונים נחלקו האם ההיתר של הרמ"א הוא באופן שכל הנרות דולקים באותו החדר או אפילו אם דולקים בחדר אחר.

דעת המגן אברהם שאפילו אם הנר המותר דולק בחדר אחר, הרי הוא מתיר להשתמש בכל הנרות בבית, כי ע"י נר זה הוא זוכר שלא להטות. אך האליהו רבה סובר שהיתר הרמ"א

והכי דריש לה: "להעלות" — כדי שתהא שלחבת של המנורה עולה מאיליה מבלי שיצטרכו לתקנה, ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר, שתצטרך תיקון והטיה.

ומקשינן: תנן במשנה בסוכה: **מבלאי מכנסי הכהנים ממכנסי הכהנים שבלו, ומחמיניהם —** ומהאבנטים הישנים, **היו מפקיעין —** קורעים, ועושין מהם פתילות. **ומהן, מדליקין** מנורות של שמחת בית השואבה.

והא מכנסי הכהנים והאבנטים היו עשויים מצמר ופשתן [דכתיב: "שש משזר ותכלת וארגמן", ושש הוא פשתן, ותכלת הוא צמר] ותניא לעיל: הוסיפו עליהן את הצמר שאין מדליקין בו. ומשמע שאף כי אסור להדליק פתילות צמר לכבוד שבת בכל זאת למקדש שרי.

ומשנינן: **שמחת בית השואבה שאני**. דלא כתיב בה "להעלות", ורק בהדלקת המנורה הוא דכתיב "להעלות".

תא שמע: דתני רבה בר מתנה: כגדי כהונה שבלו — מפקיעין אותן. ומהן היו עושין פתילות למקדש.⁽⁷⁾

וגזרו על קרבי דגים שנמוחו שלא ידליק בהם, משום קרבי דגים שלא נמוחו, שאינם נמשכים אחר הפתילה,

ומקשינן: וליגזור רבנן נמי שיהיה אסור להדליק בחלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן לתוכן שמן — משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן לתוכן שמן, כדי שלא יבואו להדליק בהם ללא שמן!?

ומתצינן: איסור הדלקתם היא גופא גזירה, וכי אנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה? ⁽⁶⁾ [ולכן קיימא לן דחלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שנתן בהם שמן מותר להדליק בהם, ואינם דומים לשאר פסולי הדלקה. ועיין מה שהקשה בתוס' ישנים].

תני רמי בר חמא: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת — אין מדליקין בהם נר של מנורה במקדש.

והטעם: משום שנאמר בציווי הדלקת נרות המנורה "להעלות נר תמיד".

הוא תני לה להלכה זו, והוא אמר לה איך משמע מהפסוק שאסור.

הוא יכשל לעבור באיסור, וכגון מה שקבעו חז"ל סייג לזמן קריאת שמע, כי חששו שמא יבוא מן השדה וירדם, ונמצא שעובר על אותה המצוה ממש. וגם כאן החשש שמא יטה הוא חשש של מעשה ההדלקה באינו מהותך, שאנו חוששים שמא ידליק בשבת בהטיתו, נחשב הדבר כסייג, ובסייג לא אומרים שאין גוזרים גזירה לגזירה.

7. ראה בתוספות שביארו היאך הותר להדליק בפתילות אלו. והחזון איש מקשה עוד, מכיון

6. התוספות ישנים הקשו, שעדיין זה נקרא גזירה לגזירה, כי מהותך אסור אטו שאינו מהותך, ושאינו מהותך אסור שמא יטה? ודחקו ליישב שכיון שאי אפשר שלא יטה הוי כודאי ונחשב כגזירה אחת.

ובאבן האזל (ממרים ב) כתב לייסד, שיש חילוק בין גזירה דרבנן לבין סייג דרבנן. שגזירה ענינה שגזרו חכמים שלא יעשה מעשה מסוים, כי חששו שמא יכשל ויעשה גם מעשה אחר של איסור, אבל סייג דרבנן, זהו חשש של חז"ל שמא באותו המעשה עצמו שהוא עושה

ודייקין: **מאי לאו**, דאיירי הכא בבגדי כהונה **דבלאים**, דאית בהו צמר, ושמע מינה להדלקת המנורה נמי שרי.

ורחינן: הברייתא **לא** איירי בבגדים העשויים מכלאיים [מכנסים ואבנטים] אלא בגדים **דבויץ**, העשויים מפשתן לבד, כמו הכותנות, ובלא צמר.

אמר רב הונא: פתילות ושמנים שאמרו **חכמים שאין מדליקין בהן בשבת**, אף אין מדליקין בהן **בחנוכה** — **בין בשבת של חנוכה, ובין בחול**⁽⁸⁾.

אמר רבא: **מאי טעמא דרב הונא**?

קסבר: אם **כבתה** נר חנוכה לאחר ההדלקה — **זקוק לה לתקנה ולהדליקה שנית**. הלכך, צריך לכתחילה לתקנה באופן שלא תכבה, כי שמא תכבה, ויפשע, ולא יתקנה⁽⁹⁾.

ומהא שהוסיף רב הונא שדין זה נאמר בין בשבת ובין בחול, למדנו לדין נוסף: **ומותר**

להשתמש לאורה של נר חנוכה. שלכן הוסיף רב הונא כי גם בשבת של חנוכה אסור להדליק בפתילות שאינן מושכות את השמן יפה, מחמת החשש "שמא יטה" כדי להשתמש באורן, ויתקנס. מכלל, שמותר להנות מאורה של נר חנוכה.

ורב חסדא אמר: שמנים אלו שאין מדליקין בהם נר של שבת — **מדליקין בהן נר חנוכה בחול, אבל לא בשבת**.

מאי טעמיה?

קסבר רב חסדא: **כבתה** נר חנוכה, **אין זקוק** לה להדליקה שנית, ולכן מותר להדליק בשמנים אלו בחול, ואם תכבה לא איכפת לך.

ומותר להשתמש לאורה של נר חנוכה, ולכן בשבת אסור להדליק בהם.

אמר רב זירא אמר רב מתנה, ואמרי לה, אמר רב זירא אמר רב: **פתילות ושמנים**

שמותר להשתמש בבלאות אלו להדלקת מנורת המקדש, שחיובה הוא מדאורייתא, מדוע שיהא מותר להשתמש בהם גם לפתילות בשמחת בית השואבה, ולכאורה אין זה נחשב כנעשית מצוותו?

9. כתב הבית הלוי שמכיון שהטעם שאין מדליקין בשמנים ופתילות אלו בחנוכה בימות החול, כי חוששים שמא יפשע ולא יתקן, נמצא שאדם שאין לו אפשרות להדליק בנרות אחרים אלא רק באלו, בדיעבד מחויב הוא להדליק בהם, ואמנם אם יכבו הנרות יהיה חייב לשוב לתקנם ולהדליקם.

האבי עזרי חולק על דבריו כי מסתבר שחכמים פסלו את השמנים והפתילות הללו לגמרי והפקיעו אותם ממצות הדלקה.

ותירץ החזון איש שמכיון שאין בגדי כהונה עומדים לשמש כפתילות, אלא הוקדשו רק ללבישה לכהנים, אם כן כשלא ראויים יותר לכהנים ללבישה נחשבים כנעשית מצוותן וראויים לכל הדלקה.

8. **הפני יהושע** מקשה שבכל השמנים חוששים בשבת שמא יטה כי אינם דולקים יפה, ולכן אסורים גם בחנוכה, אבל שמן שריפה אין מדליקין בו בשבת בגלל שאין שורפין קדשים